

De Nederlandse benamingen voor de sluiting van de fles

door

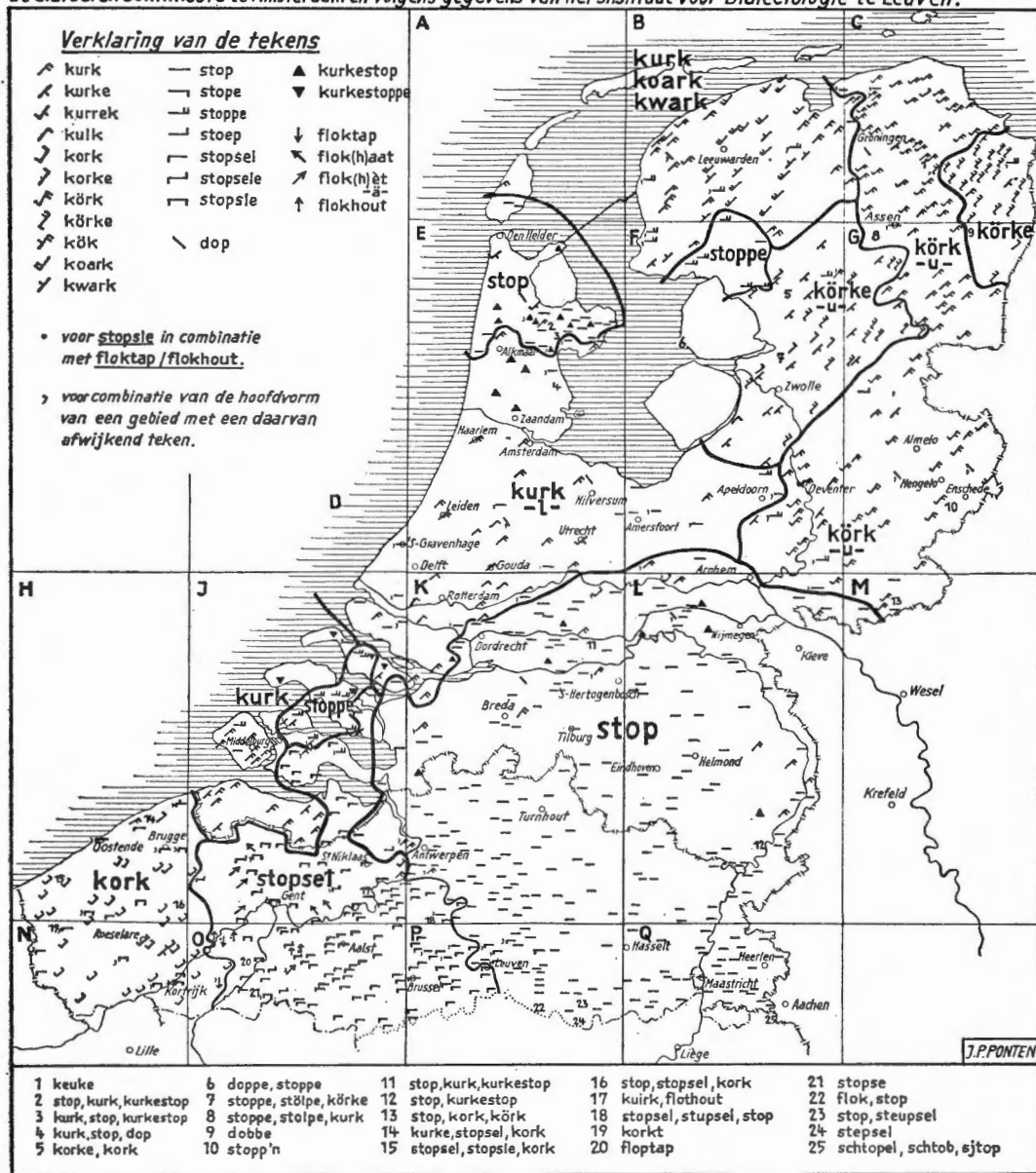
Drs. J. P. PONTEN

In deze voordracht zou ik de synonymiek voor *stop* (op de fles) in de Nederlandse dialecten naar aanleiding van een woordkaart voor dit gebied willen behandelen. Daartoe dienen eerst de bronnen en de geografische uitbeelding van het materiaal toegelicht te worden; tevens is een synchronische beschrijving van de verbreiding der verschillende synoniemen noodzakelijk. Bij deze beschrijving moet helaas, daar hier in een kort bestek het belangrijkste der materie naar voren dient te worden gebracht, van een behandeling der verschillende klankvarianten worden afgezien. Slechts van de woordtypes zal hier sprake kunnen zijn. De verklaring van de etymologie der synoniemen zal echter een belangrijk punt van onderzoek in deze verhandeling moeten vormen, voordat tot slot een poging kan worden gedaan de verbreiding der benamingen te verklaren, waartoe deze vanzelfsprekend in een groter verband d.w.z. in continentaalwestgermaanse samenhang beschouwd dienen te worden.

Het materiaal voor de kaart werd ontleend aan gegevens van het Instituut voor Dialectologie te Leuven, waar ik in augustus 1964 – daartoe in staat gesteld door een beurs in het kader van het Nederlands-Belgisch Cultureel Akkoord – op grond van ongeveer 350 opgaven uit drie vragenlijsten van Grootaers een verantwoorde kaart voor het woord *stop* (op de fles) kon tekenen. Het Noordnederlands materiaal heb ik door middel van een vragenlijst, die met hulp van de Dialectencommissie in Amsterdam aan haar correspondenten werd toegestuurd en als lijst 36 is geregistreerd, kunnen verzamelen; ongeveer 800 ingevulde lijsten zijn binnengekomen.

Zoals U ziet, vormt de geografische uitbeelding een mengeling van de bestaande methoden, waardoor ik mij verplicht zie het een en ander te verklaren. Men kan bij het in kaart brengen van taalkundig materiaal naargelang de aard hiervan eigenlijk drie systemen toepassen t.w. het tekenen van directe kaarten, wanneer de gegevens door directe enquête zijn verkregen, van symbolenkaarten, wanneer een grote hoeveelheid indirect, dus schriftelijk

Stop (op de fles) *Woordkaart voor het Noord- en Zuidnederlandse taalgebied volgens vragenlijst 36 van de Dialectencommissie te Amsterdam en volgens gegevens van het Instituut voor Dialectologie te Leuven.*

gewonnen materiaal om redenen van overzichtelijkheid volgens een symbolensysteem wordt uitgebeeld en ten slotte het tekenen van open kaarten, wanneer men het materiaal nog meer vereenvoudigd in kaart wil brengen en daartoe slechts de na het tekenen gevonden grenzen als isoglossen laat staan. Daar mijn materiaal, zoals reeds gezegd, door middel van een schriftelijke enquête werd verkregen, heb ik een symbolenkaart moeten tekenen, die ter vergemakkelijking van de interpretatie werd voorzien van isoglossen en hoofdvormen in de resp. gebieden zonder dat dit laatste ook maar in enig opzicht een vereenvoudiging van de kaart betekent. De kaart heeft haar documentaire waarde behouden doordat al het materiaal 't zij door symbolen, 't zij door cijfers in kaart werd gebracht. De isoglossen zijn dus hier, zoals eigenlijk zo vaak, als globale grenzen te beschouwen; de mogelijkheid al het materiaal te registreren, verlichtte het aanbrengen der isoglossen zeer, daar dit in gebieden met weinig opgaven in dit geval geen directe interpretatie meer betekende en de kaartelezer zich persoonlijk van de juiste loop der isoglossen kan overtuigen. De isoglosse *stopsel/kork* b.v., die ik gemakshalve vrijwel met de grens tussen de provincies Oost- en West-Vlaanderen heb laten samenvallen, kunt U, daar voor het grensgebied weinig opgaven bestaan, met evenveel recht vijf kilometer meer oostelijk of westelijk projecteren. U ziet dit echter, daar al het materiaal op de kaart is uitgebeeld. Had ik de symbolen voor de hoofdvormen laten wegvallen, dan had U nolens volens mijn absolute isoglosse moeten erkennen. Hetzelfde geldt o.a. ook voor de isoglosse *stop/kork* in de provincie Utrecht en op de Veluwe.

Alvorens de verbreiding der synonymiek te beschrijven, zou ik gaarne nog een enkel woord over de „Sachkunde” van de flesluiting willen zeggen. Men mag bij het bestuderen der benamingen voor de *stop* niet uit het oog verliezen, dat deze behalve *kork/kurk* oorspronkelijk ter aanduiding van vat- en tonsluitingen werden gebruikt. Voor het Germaanse houten vat en de Romeinse geïmporteerde aarden amfora werden om technische redenen twee soorten sluitingen ontwikkeld t.w. de houten plug voor het houten vat en de weke dichting voor de amfora.

Reeds in de oudheid werd kurk gebruikt, zoals Plinius, Cato en Horatius berichten¹. In de noordelijke streken heeft men, daar het kurk na de Romeinse tijd niet meer ingevoerd en onbekend werd, een ander materiaal moeten vinden en men heeft als vervangingsmiddel voor het kurk het werk, dat door de vlascultuur

1. Plinius, *Naturalis Historia*, 16, 34; Cato Censorius, *De Agricultura* 120; Horatius, *Carmina*, III, 8, 10.

alombekend was, gekozen ; de vlassluiting (met was of pek dichtgesmeerd) werd vooral bij opslagvaten toegepast.

De oudste flessen waren geenszins, zoals tegenwoordig, van glas. Oorspronkelijk zijn ze van hout ; „*Vasa lignea, quae vulgo flascones vocantur*” luidt de omschrijving bij Gregorius de Grote². Ook de Duitse familienamen *Flaschendreher*, *Flaschendräger* wijzen daarop.

Dit feit maakt het gebruiken van oorspronkelijke vatsluitingen als flessluitingen begrijpelijk en aannemelijk. Na de houten flessen komen eerst de tinnen en blikken flessen en nog iets later met de grote verbreiding der gebottelde Franse wijnen de glazen flessen. De sluitingen van de tinnen en blikken flessen hebben de benamingen voor de sluiting der houten flessen bewaard en deze vindt men nu ook behalve bij *kurk*, zoals nog zal blijken, bij de synoniemen op de kaart terug.

Stop, *stopsel* en *kork* vormen drie grote gebieden, terwijl voor *flokhout/floktap* in een vrij klein gebied rond Gent slechts elf opgaven geregistreerd werden. Het gehele oosten van het Zuidnederlands taalgebied wordt tot aan een westergrens, die van noord naar zuid midden door Brabant en gedeeltelijk door Antwerpen en Oost-Vlaanderen loopt, beslagen door het synoniem *stop*. Deze westergrens vormt de isoglosse *stop/stopsel* ; *stop* kent ook in het noorden een groot gebied. De provincies Limburg, Brabant, de oostelijke strook van Zeeland en delen van de provincies Gelderland, Utrecht, en Zuid-Holland ongeveer tot aan de Rijn en Lek worden door *stop* en varianten beheerst.

Stopsel treft men afgezien van het reeds vermelde *stop*-gebied en West-Vlaanderen, dat het synoniem *kork* kent, in het overige Zuidnederlandse taalgebied aan. In het noorden en oosten van dit *stopsel*-gebied vindt men ten noordwesten van de Schelde een niet-geapocopeerde klankvariant t.w. *stopsle*, dat ook aan de andere kant der Belgisch-Nederlandse grens nog een klein gebied vormt, hetwelk het oostelijke gedeelte van de provincie Zeeland beslaat. De isoglosse *kork/stopsel* valt, zoals reeds vermeld, bijna geheel samen met de grens tussen Oost- en West-Vlaanderen. Ook deze isoglosse loopt, zoals U ziet, in het Noordnederlands taalgebied verder, hoewel hier een klankvariant n.l. *kurk* in plaats van *kork* voorkomt.

De synoniemen in het Noordnederlandse taalgebied wijken wat hun types betreft – met uitzondering van *flokhout/floktap*, dat hier niet voorkomt, – niet van die in het zuiden van het taalgebied

2. Gregorius de Grote († 604), Dial., 2, 18 ; Trübners Deutsches Wörterbuch, Berlin 1939 e.v., II, blz. 366.

af. De klankvarianten vertonen natuurlijk aanmerkelijke verschillen. Bij de beschrijving der synoniemen werd reeds gewezen op het grote *stop*-gebied, dat met zijn varianten *stoppe/stopsel* in het oostelijke gedeelte der Zeeuwse en Zuidhollandse eilanden, vanuit het zuiden komende, bijna een derde van het taalgebied beslaat. Maar er bestaan nog twee kleine *stop*-gebieden t.w. de kop van Noord-Holland en het zuidwesten van Friesland. Voor het overige komt in het Noordnederlandse taalgebied *kurk* (met varianten) voor en wel met dien verstande, dat zowel het westen der Zeeuwse en Zuidhollandse eilanden als Zeeuws-Vlaanderen de verbinding met het Westvlaams *kork*-gebied vormen.

De etymologische verklaringen van *stop* vertonen een nogal verwarrend beeld. De theorieën variëren van vanzelfsprekende Germaanse oorsprong tot stellige ontlending uit het Latijn. Veel voorzichtiger is echter de theorie, op grond waarvan men bij *stop*, subst., en *stoppen*, ww., een vermenging wat vorm en betekenis betreft van een Germaans woord en een leenwoord uit het Latijn zou moeten aannemen. De Germ. oorsprong wordt dan afgeleid uit idg. **steu-*, een wortel, die zowel met een dentaal, een gutturaal als een labiaalsuffix voorkomt, steeds echter 'stoten' of 'steken' betekent. Met een labiaal suffix levert **steu-* de basis voor een grote groep woorden met de betekenis 'stoten, steken' (odh. *stuf*, *stopfo*, *stopfa*, *stufôn*; mnl. *stopen*, *stoepen*; nhd. *stuppen*, *stüpfen* enz.) en uit deze overwegingen is b.v. voor het SID een volledig Germaanse basis voor *stop* bewezen³. Uit het On. wordt *stoppa* en uit het Oe. *for-stoppian* echter met de betekenis 'obturare' overgeleverd; in deze dialecten bestaat kennelijk geen *stoppôn* met de betekenis 'steken', zodat hier 'stoten' geen zelfstandige ontwikkeling vertoont⁴. De twee ohd. glossen *pistoppôs*, *furistoppôt* (slechts éénmaal *pistophintis*) en het feit, dat *stoppen* als 'obturare' in de oude Germ. dialecten zeer zeldzaam is, doen aan een leenwoord denken. Het leenwoord, dat voor de betekenis van *stoppen* 'sluiten, vullen' aangenomen zou kunnen worden, is het mlat. *stuppa*. *Stuppa* is op haar beurt weer een leenwoord uit het Grieks (*στυππη*) en betekent zowel in het Grieks als het Latijn 'werk, grove, ruwe vlas'. De ontlending vond vanuit een Dorische kolonie in Zuid-Italië plaats en het woord is via het Latijn in ongeveer alle Romaanse talen overgenomen⁵. Ook in het

3. *Schweizerisches Idiotikon, Wörterbuch der schweizerdeutschen Sprache*, Frauenfeld 1881 e.v., XI, 1168.

4. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, XVIII, blz. 216 e.v., G. Ehrismann, „Die Wurzelvariationen s-teud, s-teub, s-teug im Germanischen”.

5. A. Walde - J. B. Hofmann, *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1938, II, blz. 608/609. „Stupam linum impolitum appellat Graeci Dorii”

Duitse taalgebied werd *stuppa* als leenwoord aanvaard en wel via het Gallo-Latijn, zoals Frings in zijn *Germania Romana* aantoon⁶. Behalve de reeds vermelde ohd. glossen bewijzen dit ook onfr. *stuppon* 'sluiten' en vla. *stoppe* 'werk, vlas'.

Zoals reeds een directe afleiding uit een Germ. basis moest worden afgewezen, daar deze om redenen van overlevering, vorm en betekenis zeer twijfelachtig bleek, moet men ook een onmiddellijke ontwikkeling uit het Latijnse leenwoord van de hand wijzen, want de vermelde ohd. glossen leveren met de stand van hun klankontwikkeling een terminus post quem d.w.z. dat de ontlening op het einde der ohd. tijd moet hebben plaatsgevonden, waardoor echter de -pf- in het nhd. en mhd. *stopfen* zeer problematisch wordt. Dit zou men kunnen verklaren door de invloed, die het Germ. woord *stopfen* 'steken' in dit verband heeft uitgeoefend. In het Duits, in dit geval het taalgebied aan de Nederrijn, zijn dan *stopfôn* 'steken' aan de ene kant en *stoppôn*, afgeleid van *stuppa*, met de betekenis 'met werk dichtmaken', aan de andere kant samengevallen; hierdoor kon wellicht bij het laatstgenoemde ww. de intervocale -pf- ontstaan.

Moet men nu op grond van deze uiteenzetting bij de ontwikkeling van *stop* als 'sluiting' uitgaan van het ww. *stoppen* 'sluiten, vullen', daar pas na het ontwikkelingsproces der betekenis van het ww. een verbaalnomen gevormd zou kunnen zijn, of stamt *stop* rechtstreeks van *stuppa* af? Door gebrek aan materiaal is deze vraag moeilijk te beantwoorden, hoewel de laatste mogelijkheid niet waarschijnlijk lijkt, daar enerzijds *stop(pe)* als 'werk, grove, ruwe vlas' in de dialecten voortleeft en anderzijds de oorspronkelijke betekenis 'steken' van *stoppen* bij het naamgevingsmotief een belangrijke rol speelt.

Reeds in de Cameraars-rekeningen van Deventer (1368) vindt men *stop* als 'flessluiting'⁷; ook van der Schueren (1477) kent in zijn *Teuthonista stopp* als 'obstructorium'⁸. Voor de taal der zeventiende eeuw is *stop* als 'afsluiting' o.a. in het *Journal van Bontekoe* bewaard gebleven⁹.

Aan het tweede grote synoniem in het Zuidnederlands taal-

in *Sexti Pompei Festi de verborum significatu, quae supersunt cum Pauli epitome*, ed. C. O. Müller, Lipsiae 1880.

6. Th. Frings, *Germania Romana, Mitteldeutsche Studien*, Halle/Saale 1932, II, blz. 102.

7. E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, 's-Gravenhage 1885, VII, 2218: Rek. d. Cam. 3², 126.

8. Gherard van der Schueren, *Teuthonista of Duytschlender*, uitgeg. door C. Boonzajer, Leiden 1804, blz. 261^a.

9. *Journal ofte gedenckwaerdige beschrijvinghe vande Oost-Indische Reyse van W. Ysbransz. Bontekoe*, Begonnen den 18. December 1618. en voleynt den 16. November 1625. Hoorn 1646, blz. 27.

gebied, *stopsel*, ligt een verbaalstam ten grondslag; het suffix *-sel*, dat van got. *-sl* afstamt¹⁰, duidt op een nomen instrumenti, zodat hier, zoals trouwens ook bij *stop* 'het voorwerp, dat in een opening wordt gestoken en waarmee b.v. een fles gesloten, de opening wordt dichtgestopt', de etymologisch verantwoorde betekenis vormt en de betekenis van *stoppen*, 'sluiten, vullen (van een opening)', het naamgevingsmotief voor dit voorwerp blijkt te zijn geweest. Kiliaan kent als benaming voor 'obturamentum' alleen *stopsel*; noch *stop* noch *korck* is hem in dit verband bekend¹¹. Hooft en Vondel gebruiken *stopsel* algemeen als benaming voor '(fles)-sluiting'¹².

In tegenstelling met *stop* en *stopsel*, die zich wellicht onder de invloed van een leenwoord hebben ontwikkeld, vormt *kurk* een direct leenwoord, dat weliswaar ook uit het Latijn komt, maar uit de aard der zaak pas veel later en langs omwegen in het Nederlands is opgenomen. Meyer-Lübke gaat bij de etymologische verklaring van *kork/kurk* uit van spa. en port. *alcornoque* 'kurkboom' en *alcorque* 'schoen met een kurken zool'¹³. Deze woorden zijn onder de invloed van het Arabisch uit lat. *quercus* ontstaan. *Alcorque* komt uit het Mozarabisch, de taal der Spaanse christenen onder de heerschappij van de islam, en is in het Spaans overgenomen. *Alcorque*, waarin men de Arabische invloed nog herkent, werd in het Spaans *corcho*, 'kurk'.

Via de koopvaart kwam dit woord met het artikel van het Iberisch schiereiland naar Engeland en Nederland. In het Meng. der 15e eeuw n.l. in een Anglo-Latijns lexicon uit 1440 worden *corktre* 'kurkboom' en *corkbarke* 'kurkschors' voor het eerst vermeld¹⁴. Deze vroege gegevens hebben op het materiaal resp. de boom, die het voortbrengt, betrekking en niet op de uit dit artikel vervaardigde voorwerpen, wat pas later het geval is. In *The Acts of Edward IV (1463)* leest men: „*Botes, Shoen, Galoches or Corkes*”, waar *Corkes* de betekenis 'pantoffel' heeft¹⁵.

Nadat men het nieuwe materiaal had leren kennen, werd het

10. Vergelijk voor *-sel*: W. Wilmanns, *Deutsche Grammatik*, Straßburg 1897, Deel II (Wortbildung), blz. 271.

11. C. Kiliaan, *Etymologicum Teutonicae Linguae*, Antwerpen 1599, 534b.

12. P. Cz. Hooft, *Brieven* (door J. van Vloten), 4 dln., Leiden 1855-1857, 1, blz. 335, „*stopsel* in zijnen mond”; J. van den Vondel, *Werken* (door J. van Lenep), 12 dln. Amsterdam 1855-1869, 6, blz. 499, „de *stopsel* van de wijnkruick”. *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, XV, 1971/1972.

13. W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1935, blz. 574b, 6951.

14. *Promptorium parvulorum sive clericorum*, Lexicon Anglo-Latinum princeps, anno 1440, blz. 93. *The Oxford English Dictionary*, II, blz. 992.

15. Acts 2-3, Edward IV, anno 1463/64. *The Oxford English Dictionary*, II, blz. 993.

dus aanvankelijk voor het vervaardigen van pantoffels gebruikt. Pas daarna en zelfs aanmerkelijk later komen de eerste gegevens voor de betekenis 'stop' n.l. in 1540; naar Frans voorbeeld werd nu ook de flessluiting uit kurk gemaakt. Of *kurk* van Engeland naar Nederland is gekomen, omdat het hier later dan daar wordt vermeld, of dat het op een later tijdstip direct vanuit Spanje in Nederland is geïmporteerd, is niet precies te bepalen. De eerste vermeldingen van *kurk* treft men echter in het Nederlands meer dan honderd jaar later aan. In de Nomenclator van Junius, Antwerpen 1577, staat de *quercus suber* als 'Corkboom' te boek evenals in het Cruydt-Boek van Dodonaeus (1608)¹⁶.

Men constateert dus in het Nederlands dezelfde ontwikkeling als in het Engels; men schijnt echter hier te lande vrij vlug de eigenschappen van het nieuwe importmateriaal te hebben vastgesteld, want Dodonaeus verraadt ons reeds het nuttig gebruik ervan door de vissers en de schoenmakers, die er resp. dobbers en zolen van maken¹⁷. Kiliaan vermeldt bij het thans uitgestorven synoniem voor lat. *suber*, *pantoffelhout*, de nuttige eigenschappen van *kurk*: „lignum crepidarum, quod calceatui accomodatur”¹⁸; tevens blijkt hieruit, dat men niet onmiddellijk het leenwoord heeft willen overnemen, maar dat men heeft getracht een eigen benaming voor de onbekende stof te vinden. We zien echter, dat noch Dodonaeus noch Kiliaan de betekenis 'stop' voor *kurk* kennen; het gebruik hiervan ter vervaardiging van flessluitingen vindt ook hier later plaats. Het is echter moeilijk precies te dateren, wanneer men tot dit gebruik is overgegaan. Volgens het Groot Placaet-boeck moet er in 1750, daar er sprake is van een concurrentie tussen geïmporteerde en in Nederland vervaardigde kurken, in deze tijd reeds een kleine kurkindustrie hebben bestaan¹⁹. Uit de Haagsche Mercurius van Doedyns, waar „Een kramer ..... Bouteille- of kurketrekkers verkogt”, blijkt, dat in 1697 ('t jaar der 1e druk) de nieuwe sluiting reeds zo bekend was, dat de hiervoor benodigde opener algemeen werd verkocht²⁰.

16. H. Junius, *Nomenclator omnium rerum propria nomina variis linguis explicata indicans*, Antwerpen 1577, blz. 118^b; R. Dodonaeus, *Cruydt-Boeck volgens sijne laetste verbeteringe*, Leiden 1608, blz. 1392^b.

17. Dodonaeus, *Cruydt-Boeck*, blz. 1393^a.

18. Kiliaan, *Etymologicum*, blz. 394^b.

19. *Groot Placaetboek, vervattende de Placaten, Ordonnantien ende Edicten van de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, van de Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, mitsgaders van de Staten van Zeelandt*. By een gebracht door C. Cau, S. van Leeuwen en J. van der Linden, 9 dln., 's-Gravenhage en Amsterdam, 1658-1796, 7, 1630^a.

20. H. Doedyns, *Haagsche Mercurius*, 1° dr. 's-Gravenhage 1697, 2° dr., 2 dln., Amsterdam 1735, 2, 56. *Woordenboek der Ned. Taal*, VIII, 1, blz. 601.

In het Nederlands der zeventiende eeuw heeft zich dus *kurk* pas als 'stop' ontwikkeld en verbreid.

Het synoniem *flokbout/floktap* zou ik hier niet willen behandelen, daar ik hieraan onder de titel „Het flokhout, etymologische en woordgeografische beschouwingen naar aanleiding van een woordkaart" een uitvoerige verhandeling heb gewijd, die in nr. 1, 1966 der Leuvense Bijdragen zal verschijnen.

Bij de diachronische beschouwing der synonymiek bleek *stop* een woord, dat reeds vroeg onder invloed van een leenwoord in het Neder-Rijn-gebied werd gevormd en zich van daaruit verbreidde; voor het Nederlands taalgebied kon reeds een vroege overlevering worden aangetoond. *Kurk* werd als jong leenwoord in het Nederlands geïdentificeerd, waarbij opgemerkt diende te worden, dat het gebruik van deze benaming voor de stof eerder plaats vond dan bij het voorwerp het geval was. Deze feiten worden door de synchronische beschouwing der kaart ten volle bevestigd. Men kan n.l. zowel uit het grote gebied in het zuiden van het taalgebied als uit de twee kleinere gebieden in Noord-Holland en Zuidwest-Friesland het oude gesloten *stop*-gebied afleiden.

Ook de opgavgen *stop(pe)* op Schiermonnikoog, Urk en Marken, die door hun geïsoleerde ligging het oorspronkelijke synoniem konden bewaren, geven een duidelijk beeld van dit gebied.

Over deze grondlaag schoof in de 17e eeuw het nieuwe leenwoord, dat zo'n invloed op de synonymiek heeft kunnen uitoefenen, dat *stop* in het midden en noorden van het taalgebied weldra geheel verdwenen of slechts nog in kleine verspreide gebieden in het noorden voortleefde.

Hierdoor wordt ook het gesloten *stop*-gebied in Oost-Friesland, dat op de woordkaart voor het Duitse taalgebied aanvankelijk moeilijk te interpreteren was, verklaarbaar. Ook dit is een rest van het oorspronkelijk grote *stop*-gebied, ook al is *stop* hier in tegenstelling met het Nederlands taalgebied niet door het opdringen van *kurk*, maar door de verbreiding der *prop*-varianten geïsoleerd komen te liggen.

De ontwikkeling *stop-kurk*, die zich kenmerkt door de verbreiding van *kurk* ten koste van *stop*, schijnt nog steeds in volle gang te zijn; de vele contaminatievormen in de grensgebieden van *kurk* en *stop*, die leiden tot de samenstellingen *kurkestop* en *-stoppe*, doen n.l. ook vermoeden, dat deze samenstellingen de eerste stap op de weg der verbreiding van *kurk* in de vroegere *stop*-gebieden betekenen. In het grensgebied is men, daar men hier met het enkelvoudige *kurk* in aanraking komt, het eerste bereid om het tweede gedeelte der samenstellingen weg te laten vallen,

waardoor uit *kurkestop* of *kurkestoppe* weldra *kurk* kan ontstaan.

Stop was echter niet het enige synoniem, dat door *kurk* werd verdrongen. *Prop*, dat volgens F. de Haan in zijn verhandeling over de Preanger Regentschappen (1910-1912) daar nog bij de inlanders „evenals vroeger (bij) de Compagnie” als benaming voor ‘kurk’ gold²¹ en dat ook in het huidige Zuidafrikaans nog deze betekenis kent en algemeen wordt gebruikt²², is, zoals de kaart aantoont, in de dialecten volledig door *kurk* vervangen.

Het is opmerkelijk, dat *kurk* in een betrekkelijk korte tijd zowel bijna het gehele noordelijke taalgebied als het westen der provincie Zeeland en heel West-Vlaanderen is kunnen gaan beslaan. Als belangrijkste factoren dienen hier wel de invloed van de koophandel, de scheepvaart en de visserij genoemd te worden, die het nieuwe materiaal resp. importeerden of intensief gebruikten. In de eigenlijke kernlanden der Republiek, die economisch een grotere eenheid vormden dan het overige gebied, kon het nieuwe woord zich door de vluggere verspreiding van het artikel weldra verbreiden.

Men kan dus concluderen, dat de synonymiek van *stop* in het Nederlands taalgebied afgezien van *flokhout/floktap* uit twee tot drie lagen bestaat t.w. de oorspronkelijke *prop* en *stop*-lagen, waarvan de laatste nog het gehele zuiden en midden van het taalgebied beslaat en de jongste laag, *kurk*, die het noorden ongeveer geheel en het zuidwesten ten dele bedekt.

Ik hoop met deze beschouwing een beeld te hebben gegeven van de ontwikkeling van de synonymiek van *stop*, die niet alleen interessante taalkundige aspecten, maar ook een even belangwekkende economische en kulturhistorische achtergrond bleek te bezitten.

Marburg/Lahn, oktober 1965.

21. F. de Haan, Priangan. *De Preanger Regentschappen onder het Nederlandsch Bestuur tot 1811*, 4 dln. Batavia en 's-Gravenhage 1910-1912, 2, 383^b.

22. *Pfropf*, ‘prop, kurkprop’; *Pfropfen*, ‘kurkprop’, *Wörterbuch Deutsch-Afrikaans* von H. G. Schulze und G. P. J. Trümpelmann, 5° dr. Pretoria 1957, blz. 237.